

Kulturális utak, kulturális hidak – Európai Zsidó Kulturális Útvonal

Beszélgetés Deák Andreával, a nemzetközi együttműködés magyar partnerével

Szabó Judit Nikolett: Mit kell tudni a Zsidó Kulturális Örökség Európai Útjáról?

Deák Andrea: A Magyar Zsidó Kulturális Egyesület, amelynek én ügyvezetője vagyok, 26 éve alakult és küldetésének a kezdetektől a magyar zsidó kultúra és örökség minél szélesebb körben történő népszerűsítését, megismertetését tartja. Az Európai Zsidó Kultúra Útja ugyanennek az összeurópai, Brüsszelből indult kezdeményezése: Európa-szerte összefogtak a zsidó kulturális örökséggel foglalkozó szervezetek, hogy hálózatot alkotva jelöljék ki a Zsidó Kultúra Európai Útját, olyan látnivalók érintésével, melyek különösen beszédesen vallanak a zsidó kulturális örökség értékeiről. Ehhez a kezdeményezéshez Magyarország nagyon hamar csatlakozott városismereti sétákkal, vidéki és határon túli tematikus utakkal, és folyamatosan dolgozzuk fel a hazai kulturális kincseket is. Vannak olyan részt vevő országok, ahol már egészen kidolgozott a rendszer – jó példa erre Spanyolország –, teljes úthálózat áll rendelkezésre, kiadványok, sőt telefonos applikáció segítik a tájékozódást. Mi egyelőre kicsit le vagyunk maradva, viszont folyamatosan gyűjtjük és rendszerezük az anyagot,



1994 októberében nyílt meg Budapesten a Bálint Ház, melynek falai között működik a Magyar Zsidó Kulturális Egyesület. Fotó: Hajnal Ágnes

illetve szervezünk tematikus utakat. Az egyesület szervezésében májusban és júniusban, valamint a kora őszi hónapokban vasárnaponként indulnak városnéző séták a zsidó örökség nyomában Budapesten, érintve az Újlipótváros, a Józsefváros és a Terézváros zsidó emlékeit. „Határtalan” című programunkban a történelmi Magyarország egykori zsidó közössé-

geinek életét, szellemi és épített örökségét igyekszünk bemutatni kulturális zarándoklataink révén.

Sz. J. N.: Milyen konkrét terveik vannak a közeljövőre nézve?

D. A.: Készülőben van egy kiadvány, aminek a háttérében immár több éves kutatómunka áll. „A ma-

gyar zsidó örökség útja” című könyvben Magyarországot hét régióra bontva – közte a Balaton-felvidék, Nyugat-Magyarország, alföldi mezővárosok, Tokaj és környéke – mutatjuk be a magyar zsidó kulturális örökséget: régi zsinagógákat, rituális firdőket, zsidó temetőket. A kiadványban az egyes turisztikai régiókban fellelhető zsidó kulturális látnivalókhoz kapcsolódóan konkrét, hasznos információkat osztanánk meg: például, hogy kinél lehet igényelni a zsidó temető kulcsát vagy kit kell felkeresni a zsinagóga megtekintéséhez? A vidéki célpontok között ugyanis sok olyan található, melyek gondnok kezelésében vannak, kiesnek a turisztikai látnivalók közül és nehezen is lehet őket megtalálni. Jelenleg az Európai Zsidó Kulturális Útvonalban általában csak két budapesti helyszínt ismertetnek: a Kazinczy utcai és a Dohány utcai zsinagógát; esetleg még a romos állapotban lévő Rumbach Sebestyén utcai zsinagógát. Ezen változtatna a készülő kiadvány, melyet az európai projekt honlapjára is feltöltenénk. A kiadvány jelenleg 85%-os készült-ségben van, bízunk benne, hogy még az idén publikálhatóvá válik. Később kiegészítené egy online felület, és lehetőség szerint egy ehhez kapcsolódó mobilalkalmazás is – lényegében ez-

zel csatlakoznánk rá a leginkább közvetlenül az európai projektre.

Sz. J. N.: *Hogyan látja saját helyzetüket az együttműködésben?*

D. A.: A kulturális örökség ilyen formában történő feldolgozását illetően sok országban nagyon komoly sikereket értek már el – ahogy a többi európai kulturális útvonal népszerűsége is mutatja. A kelet-európai zsidó kultúra emlékeivel nehéz helyzetben vagyunk, hiszen – különösen a vidéken található emlékek – részben vagy egészen elpusztultak, nehezen beazonosíthatóak, esetleg egészen más funkcióval bírnak az eredetihez képest. Azon vagyunk, hogy a lehető legrészletesebben feltérképezzük az országban és a határon túli magyarlakta területeken fellelhető zsidó kulturális emlékeket.

Sz. J. N.: *Ha jól tudom, az Európai Zsidó Kulturális Útvonal az egyik legnagyobb ilyen jellegű hálózat.*

D. A.: Meglehet, de az egyes országok útvonalai és kezdeményezései még nincsenek szorosan összekapcsolva, inkább helyi kezdeményezések és projektek laza szövődése egyelőre az európai projekt. Sokkal kiforrottabbá kell

még válnia, hogy valóban jól működjön hálózatként a közös cél érdekében, ehhez több európai pályázatra lenne még szükség. Egyelőre egy nagyon komoly kapcsolatrendszer áll rendelkezésre, ami kiváló alap az együttműködéshez, és az Európai Zsidó Kultúra Napja megszervezése során évről-évre sikeresen aktivizálódik is – ez a nagy közös rendezvénye az Európai Zsidó Kulturális Útvonal köré szerveződött nemzetközi szövetségnek. Más orszá-



Kazinczy utcai zsinagóga – szecessziós stílusú ortodox nagyzsinaogóga. Tervezte: Löffler Sándor és Löffler Béla. Fotó: Hajnal Ágnes



Dohány utcai zsinagóga – a mór stílusú épületet Ludwig Förster tervezte. A magyar neológ zsidóság legnagyobb zsinagógája, mely egyedülálló kulturális helyszín is. Fotó: Hajnal Ágnes



Rumbach Sebestyén utcai zsinagóga: „Kis zsinagóga”-ként is ismert, romantikus stílusú épület. Tervezője Otto Wagner, a bécsi szecesszió vezető alakja. Fotó: Hajnal Ágnes

gok, például Franciaország, Spanyolország és Olaszország szervezetei egyébként jóval előbbre tartanak az útvonal kiépítésében, Magyarország érintettsége jelenleg az Európai Zsidó Kultúra Napja kapcsán igazán hangsúlyos. Tovább nehezíti a helyzetet a leendő európai útvonal szerteágazó volta és nagy mérete: Észtországtól Lisszabonig rengeteg része található a zsidó kulturális örökségnek, a teljes útnak így nagyon sok állomása van; a célpontokat rendszerezni kell, tájékoztató anyagba kell foglalni – az útvonal hossza és szöve-

vényes jellege miatt kitáblázni is nagy kihívás lesz. Galíciában (Spanyolország) például már táblák vezetnek az érdeklődőt, de ez korántsem általános az útvonal mentén.

Sz. J. N.: A külföldi partnerek közül kiket emelne ki?

D. A.: Lengyelországban a miénkhez hasonló készenléti állapot és elhivatottság a jellemző a szervezésre, a spanyol példa pedig a kidolgozottsága miatt különösen inspiráló.

Napi kapcsolatot azonban a brüsszeli székhelyű ernyőszervezettel (European Association for the Preservation and Promotion of Jewish Culture and Heritage) ápolunk, melynek a közvetítés a feladata a részt vevő országok érintett szervezetei között. A központi szervezet a programgazdája az Európai Zsidó Kultúra Napjának is, amit évről évre szeptember elején tartunk meg a zsidó ünnepekhez igazodóan.

Sz. J. N.: Beszéljünk egy kicsit az Európai Zsidó Kultúra Napjáról.

D. A.: Ez egy nemzetközi rendezvénysorozat a zsidó kultúra népszerűsítésére, a helyi zsidó örökség bemutatására. Idén 16. alkalommal szervezik meg, és 30-40 között mozog a benne részt vevő európai városok, települések száma. A MAZSIKE az első rendezvény óta partnere a kezdeményezésnek: minden évben több magyar városban is folynak programok. A rendezvénynek minden évben van egy választott vezérelve, témája, melyek köré az egyes programok szerveződnek. Ilyen fő motívum volt a rendezvény története során a konyha, az emlékezet, a művészet, vagy a nő szerepe a judaizmusban. Idén a program középpontjában az átvitt értelemben vett hidak, kapcsolódások lesznek – számunkra ez a téma különösen kedves,



Kazinczy utcai zsinagóga. Fotó: Hajnal Ágnes

egyrészt, mert eleve rengeteg határon túli kapcsolatunk van, sok tematikus utat és zárandoklatot is szervezünk a külföldi területekre; másrészt, mert ez évben Kolozsvár és Budapest zsidó kultúráját, kapcsolódásait szeretnénk összekötni és bemutatni a nagyközönségnek. Kolozsvár idén az Európa Ifjúsági Kulturális Fővárosa címet viseli, és a Kolozsvár 2015 program keretében látjuk vendégül a várost, valamint ők is fogadnak tőlünk egy fesztivált. A másik partnere a kolozsvári témájú együttműködésünknek Kolozsvár polgármesteri hivatala. Azáltal, hogy Budapesten megelevenedik a kolozsvári zsidóság miliője, Kolozsvárra pedig fővárosi zsidó kulturális produkciók jutnak el, ténylegesen egy fontos kulturális híd pilléréivé válnak a települések.

Európai Zsidó Kultúra napja

A Magyar Zsidó Kulturális Egyesület 1999 óta – a kezdetektől – évről-évre csatlakozik az Európai Zsidó Kultúra Napja eseményeihez országszerte megvalósuló programsorozattal. A jeles napot Európa 29 országában ünneplik a zsidó kulturális örökségből ízelítőt nyújtó ismeretterjesztő, városismereti és szórakoztató programokkal, melyek minden évben egy adott téma köré épülnek. Ezeken az alkalmakon az érdeklődők megismerkedhetnek a zsidó vallással, a zsinagógák berendezési tárgyaival és építészeti világával, az ünnepekkel, a zsidó közösségi élettel és kultúrával. 2014-ben a 15. Európai Zsidó Kultúra Napján a programok központjában a nő judaizmusban elfoglalt helye állt, az idei alkalom kiemelt témája pedig a „hidak” lesznek.

Európai Zsidó Kulturális Útvonal / The European Routes of Jewish Heritage

A zsidó kulturális örökség kiemelt európai emlékeit – köztük zsinagógákat, rituális fürdőket, temetőket, zsidónegyedeket, múzeumokat – érintő kulturális útvonalat 2005 decemberében az Európa Tanács „Fő kulturális útvonalként” ismerte el. Az útvonal célja, hogy a nagyközönség számára elérhetővé és megismerhetővé tegye a zsidó kulturális kincseket. Az Európai Zsidó Kulturális Útvonal fejlesztője és projektgazdája az European Association for the Preservation and Promotion of Jewish Culture and Heritage / Európai Szövetség a Zsidó Kultúra és Örökség Megőrzéséért és Terjesztéséért. A szövetség kiemelt nemzetközi rendezvénysorozata az Európai Zsidó Kultúra Napja, mely az Európai Zsidó Kulturális Útvonal desztinációival számos közös ponttal bír.

Az Európai Zsidó Kulturális Útvonal két fő útja:

1.) Architectural Modernism in European Synagogues / Építészeti modernizmus az európai zsinagógákban

2.) Közép- és Kelet Európa fa zsinagógái

Érintett országok: Belgium, Csehország, Egyesült Királyság, Franciaország, Hollandia, Lettország, Litvánia, Magyarország, Románia, Szerbia, Szlovákia, Svájc.

Nemzetközi ernyőszervezet: European Association for the Preservation and Promotion of Jewish Culture and Heritage / Európai Szövetség a Zsidó Kultúra és Örökség Megőrzéséért és Terjesztéséért

A Szövetség nemzetközi hálózatokkal rendelkező szervezetei: B'nai B'rith Europe, Red de Juderias de España – Caminos de Sefarad, 2012 júniusa óta: European Council of Jewish Communities (ECJC)

Honlap: jewishheritage.org

Budapesten az Európai Zsidó Kulturális Útvonalnak két desztinációja található: a Kazinczy utcai zsinagóga, valamint a Hősök temploma – mindkettő az Építészeti modernizmus az európai zsinagógákban útvonal része.

Magyar kapcsolattartó:

Magyar Zsidó Kulturális Egyesület – Deák Andrea
1065 Budapest, Révay utca 16.
www.mazsike.hu